

Мельничук І. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ БАЛАНСОВОГО УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ФОРМА ЗВІТНОСТІ

Бухгалтерський облік та звітність є базовою функцією управління, оскільки прийняті на цій основі управлінські рішення надають достовірну інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства. Облікова інформація охоплює певні етапи, проходячи через систему первинних документів до синтетичних та аналітичних регістрів, і в кінцевому результаті – до фінансової звітності для представлення (передачі) її користувачам з метою прийняття управлінських рішень, планування, контролю та аналізу. Це впливає безпосередньо із змісту Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та поданого в ньому визначення мети обліку: «метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства» [1]. Таким чином, якісна система обліку та звітності є універсальною інформаційною системою підприємства, що збирає, обробляє, зберігає та передає дані про господарську діяльність, без якої ефективно управління неможливе.

Саме баланс, як результат балансового узагальнення, концентрує всю фінансову інформацію про господарську одиницю в систематизованому та логічно впорядкованому вигляді. Прийом балансового узагальнення використовують для того, щоб можна було перевірити правильність відображення операцій на рахунках за допомогою подвійного запису та

узагальнювати дані щодо складу майна суб'єкта господарювання за видами та джерелами його утворення. Таку інформацію, узагальнену і згруповану таким чином, використовують для встановлення рівноваги та збалансування фінансового стану бізнес-одиниці. Таким чином, сутність прийому балансового узагальнення полягає в узагальненні даних поточного бухгалтерського обліку шляхом групування інформації в декілька етапів (вимірювання, реєстрація, узагальнення) про активи, зобов'язання і власний капітал за економічним змістом та строками використання з метою передачі даних користувачам звітності. Такий прийом дає змогу відобразити фінансовий стан підприємства на конкретну звітну дату, забезпечити контроль за наявністю та джерелами формування майна, а також оцінити рівень платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Особливе значення використання балансового узагальнення має в умовах конкуренції, що вимагає від управлінського персоналу постійної оцінки переваг, аналізу економічного потенціалу та шляхів інноваційного росту, підтримання фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства з метою залучення коштів зі сторони від інвесторів, акціонерів, нових партнерів тощо.

Крім того, прийом балансового узагальнення забезпечує взаємозв'язок між усіма формами фінансової звітності, оскільки показники балансу є відправною точкою для аналізу фінансових результатів, руху грошових коштів та змін у власному капіталі. У цьому контексті баланс виконує не лише інформаційну, а й аналітичну функцію, що є особливо важливим для прийняття управлінських, інвестиційних і кредитних рішень.

Насправді, управлінню балансовою вартістю підприємства на сьогодні приділяється велика увага. В сучасних умовах управління балансом фактично ототожнюється з управлінням вартістю підприємства, оскільки структура активів і пасивів безпосередньо впливає на інвестиційну привабливість, кредитоспроможність та довгострокову стійкість бізнесу. Це зумовлює

необхідність для управлінського персоналу глибокого розуміння форми балансу, економічного змісту його статей, відповідно до вимог НП(С)БО та МСФЗ.

З позицій національних положень обліку прийом балансового узагальнення згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2] реалізується через складання форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» [2], форма і структура якого законодавчо визначені та спрямовані на забезпечення єдності облікової інформації і порівнюваності показників. Чинна назва балансу «Звіт про фінансовий стан» [2] не повинна викликати двозначного розуміння, оскільки не суперечить економічному змісту звітної форми, а лише підкреслює важливість поданих у ній фінансових показників.

В міжнародних стандартах не визначено типової форми, тобто формат подання звіту не є строго регламентований, однак обов'язковими складовими будуть три компоненти: активи, зобов'язання і власний капітал. Поняття пасив у системі МСФЗ зазвичай не використовується. Ця категорія подається як капітал і зобов'язання.

В МСФЗ коректно вживати «Звіт про фінансовий стан (Баланс)» [3], оскільки у 2007 році Рада з МСБО внесла зміни у МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [3], змінивши назву «Баланс» на «Звіт про фінансовий стан», обґрунтовуючи це тим, що така назва більш точно розкриває суть звіту. Відтак, міжнародні стандарти надають перевагу термінології, що відповідає міжнародній практиці, де цей звіт називається «Statement of Financial Position» (IAS 1), а дефініція «баланс» є його усталеною українською синонімічною назвою, яку використовують в національних стандартах. Разом з тим, в діючому МСБО 1 є припис, що суб'єкт звітування може використовувати інші назви для звітів. Згідно з МСБО 1 назва балансу може бути іншою, наприклад «Балансовий звіт» (Balance Sheet), «Звіт про фінансове становище», «Звіт про фінансову позицію» (Statement of Financial Position) [3].

Більше того, крім неоднозначного підходу у визначенні назви, є відсутність чіткого встановлення форми. Відповідно до п. 3 розділу II НП(С)БО

1: «форма і склад статей фінансової звітності визначаються цим положенням і наводяться у додатках 1 і 2 до нього» [2]. Водночас, міжнародні стандарти, зокрема МСБО 1, також базуються на балансовому підході, хоча й допускають більшу гнучкість у формі подання статей. Відтак, підприємства мають право обирати горизонтальну або вертикальну форму подання, за умови забезпечення повноти, доречності та зрозумілості інформації для користувачів. МСБО 1 «не визначає порядок чи формат, у якому суб'єкт господарювання подає статті, які достатньо різні за своїм характером чи функцією і тому заслуговують окремого подання у звіті про фінансовий стан» [4].

Варто відзначити, що горизонтальна форма звіту має двохсторонню побудову:

$$\text{Актив} = \text{Пасив (Власний капітал + Зобов'язання)}.$$

Саме така економічна логіка рівності лежить в основі:

- балансового методу;
- подвійного запису;
- контролю тотожності активів і джерел їх фінансування.

Це і є горизонтальна форма з позиції теорії бухгалтерського обліку, незалежно від зовнішнього вигляду таблиці.

Вертикальна форма будується як послідовний фінансовий звіт, де:

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Власний капітал}.$$

Тобто, пасив не подається як окрема сторона, а є результатом розрахунку. Отже, відсутня двосторонність, і саме це визначає вертикальну форму в теорії.

Таким чином, незважаючи на те, що форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» за НП(С)БО 1 подається у вертикальному табличному вигляді, – технічне рішення для уніфікації звітності, зручності електронного подання, аналізу, консолідації тощо, за своєю економічною сутністю – вона відповідає горизонтальній формі балансу, оскільки зберігає двосторонню побудову, рівність активу і пасиву та реалізує балансовий метод узагальнення облікової інформації. Проте саме вертикальна форма є більш поширеною у країнах з англо-

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

американською моделлю обліку (США, Велика Британія) та у фінансовій звітності за МСФЗ.

Різниця між формами балансів України та країн з англо-американською моделлю обліку, а також форми звіту, що базується на практиці, заснованій на МСФЗ (IFRS), полягає не у формі подання, а у концептуальній і аналітичній логіці побудови (табл. 1).

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика форм звіту про фінансовий стан
(балансу) за горизонтальною та вертикальною формами**

КРИТЕРІЙ ПОРІВНЯННЯ	УКРАЇНА (НП(С)БО 1, форма № 1)	США, Велика Британія та ін. (US GAAP, IFRS)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Нормативна база	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1	US GAAP (FASB), практика МСФЗ для публічних компаній
Назва звіту	Баланс (Звіт про фінансовий стан)	Statement of Financial Position (Balance Sheet)
Зовнішній вигляд форми	Вертикальний (табличне подання зверху вниз)	Вертикальний (послідовне подання статей)
Теоретична форма балансу	Горизонтальна за економічним змістом	Вертикальна за економічним змістом
Логіка побудови	Активи ↔ Пасиви (Власний капітал + Зобов'язання, як джерела формування активів)	Активи → Зобов'язання → Власний капітал
Відображення балансового рівняння	Активи = Власний капітал + Зобов'язання	Власний капітал = Активи – Зобов'язання
Основний аналітичний акцент	Структура майна та джерел його формування	Чиста вартість бізнес-одиниці (equity)
Роль власного капіталу	Частина пасиву, власні джерела фінансування активів	Результат вирахування зобов'язань з активів
Традиція бухгалтерського мислення	Континентальна (баланс як «рівновага»)	Англо-американська (баланс як «оцінка бізнесу»)
Зручність для аналізу інвестором	Обмежена без додаткових розрахунків	Висока, оскільки одразу видно чисті активи

Отже, горизонтальна форма балансу є традиційною для національної системи бухгалтерського обліку України, тоді як вертикальна форма широко

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

застосовується в міжнародній практиці. Обидві форми відображають однакову економічну сутність балансу, проте вертикальна форма є більш адаптованою до потреб сучасного фінансового аналізу та узгоджується з концептуальними підходами МСФЗ, де основний акцент зроблено не на формі, а на змісті та економічній сутності показників.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» : IASB; Стандарт, Міжнародний документ [переклад МСФЗ 2024 року] URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Hide/%D0%9C%D0%A1%D0%91%D0%9E%201_ukr_2024.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
4. Міжнародні стандарти обліку та звітності : підруч. / А. І. Крисоватий, В. М. Панасюк, І. В. Мельничук, Т. Г. Бурденюк ; за заг. ред. А. І. Крисоватого, В. М. Панасюк. Тернопіль : Економічна думка, 2021. 580 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42590> (дата звернення: 01.12.2025).